

jau trečioji A. Batavičiaus parengta knyga, skirta gimtojo krašto kultūrai, istorijai, jam palaikyti bei išaukštinti (pirmoji – „Tauragės

apskrities dūdų orkestrai“, 1995; antroji – „Žemaitija. Tauragės kraštas senose fotografijose“, 2000), o dar viena – jau rengiama.

Aušra Žičkienė

Bažnytiniai anekdotai: Vilniaus jėzuitų gimnazijos jubiliejinis leidinys. Sudarė mokytoja s. Edita Šicaitė. Vilnius: Vilniaus jėzuitų gimnazija, 2005. – 447 p.

„Bažnytiniai anekdotai“ – leidinys, įdomus daugeliu aspektų. Parengti ir išleisti toki anekdotų rinkinį moksleiviai ir jiems talkinusi mokytoja sumanė po įdomaus ir sėkmingo darbo, atlikto dar prieš keletą metų. 2002 m. pavasarį Vilniaus jėzuitų gimnazija Jaunųjų filologų konkursui pateikė moksleivių užrašytą anekdotų rinkinį, kuris buvo ne tik gerai įvertintas konkurso komisijos, bet ir iš karto priimtas į Lietuvos tautosakos rankraštyną kaip puiki medžiaga anekdotų tyrėjams (žr. LTR 7070). 2003 m. „Tautosakos darbuose“ pasirodė Povilo Krikščiūno parengta ir trumpai pristatyta dvidešimt aštuonių šio rinkinio anekdotų publikacija (žr. „Tautosakos darbai“, [t.] XVIII (XXV). Vilnius, 2003, p. 220–229). Ir štai pagaliau 2005 m. anekdotai, papildyti medžiaga iš spausdintų šaltinių, buvo išleisti atskira knyguote, kuri pristatyta kaip Vilniaus jėzuitų gimnazijos jubiliejinis leidinys. Intriguojanti ir žaisminga pati idėja: katalikiškos krypties gimnazija visuomenei prisistato ne tik įvairiuose renginiuose ar leidiniuose primindama išpūdingą savo istoriją

ir aktyvią edukacinę veiklą, bet ir pateikdama Bažnyčios gyvenimo bei veiklos atspindžius viename gyvybingiausių ir aktualumu išsiskiriančių tautosakos žanrų – anekdotuose. Leidiniui net stengtasi suteikti iškalbingą formą „Bažnytiniai anekdotai“ išleisti kaip nedidelė stačiakampė knyguotė, savo išvaizda primenanti senąsias giesmių knygas – *kantičkas*. Anekdotų rinkinys iliustruotas žaismingais piešinukais,

kurių autorė – buvusi Jėzuitų gimnazijos moksleivė, viena iš anekdotų rinkėjų Viktorija Trublenkovaitė. Su ja kartu dirbo moksladraugiai Jūratė Bekampytė, Lukas Burkšaitis, Rokas Eltermanas, Paulius Stundžia. Moksleivių darbus rikiavo ir leidinio rengimu spaudai rūpinosi liuanistė sesuo Edita Šicaitė.

Dauguma knygoje publikuojamų anekdotų užrašyta pačių moksleivių iš kunigų, vienuolių bei klierikų, taip pat pridėtas nemažas pluoštas anekdotų iš dviejų spausdintų šaltinių: „Žemės druska“ ir „Sandora“. Iš šių periodinių leidinių „Bažnytinių anekdotų“ rengėjai persispausdino daug senųjų anekdotų. Taigi galima sakyti, jog leidinyje pristatoma tiek senoji žanro tradicija, tiek patys naujausi, šiuo metu įvairiuose kontekstuose nuskambantys kūriniai, kurie, kaip paaiškėja atidžiau įsiskaičius, neretai kuriami pagal tą patį tradicinį modelį. Čia gera proga atkreipti dėmesį į dažnai pasitaikantį anekdotų „keliavimą“ iš vieno leidinio į kitą. Tikėtina, kad ir Jėzuitų gimnazijos moksleivių „Bažnytinių anekdotų“ rinkinį papildė minėtieji periodiniai lei-

diniai nemažai rūpimos tematikos anekdotų persispausdindavo iš 1994 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute išleistų „Lietuvių liaudies anekdotų“. Taigi, apsukę ratą nuo Lietuvių tautosakos rankraštyno (kaip tik čia daugumą tekstų atrinko leidinį rengę Bronislava Kerbelytė ir Povilas Krikščiūnas), per katalikiškąją periodinę spaudą kai kurie senieji lietuvių bažnytiniai anekdotai galiausiai atsidadė greta šiuo metu žodinėje kultūroje gyvuojančių šio žanro pavyzdžių ir puikiai juos papildė.

Leidinyje publikuojamus anekdotus – jų suskaičiavau daugiau kaip pustrėčio šimto – vienija bendra tematika: visi jie vienaip ar kitaip susiję su Bažnyčia, dvasininkų veikla, tikinčiųjų gyvenimu, tarpkonfesiniais santykiais ir t. t. Neabejotinai kaip tik čia ir slypi šios knygelės savitumas ir vertė. Reikia pažymėti, kad tai pirmas tokio pobūdžio leidinys. Turint galvoje, jog lietuvių tradicinės kultūros tyrimuose bei populiariuose jos gyvavimo kontekstuose apskritai labai menkai pristatoma atskirų socialinių grupių ar luomų tautosaka, sveikintinas kiekvienas mėginimas kryptingai ir su išmone pateikti bendra tematika ir gyvavimo erdve pasižyminčią žodinę kūrybą. Šiuo atveju akivaizdu, jog knygos rengėjams išties reikėjo nemenko pasirinktos srities išmanymo. Kaip minėjau, daugelio skelbiamų kūrinių pateikėjai – esantys ir būsimi dvasininkai, kurių pasakojamuose anekdotuose neretai atsispindi pačios įvairiausių jų luomo subtilybės. Pateikėjai taip pat vartoja daug specifinės leksikos. Visi tie dalykai ne visada iš karto pašaliečio atpažįstami ir suprantami, reikalaujantys tam tikrų žinių.

Greičiausiai dėl populiarus leidinio pobūdžio rengėjai tik apibendrintai nurodė pateikėjus ir spausdintus šaltinius. Vis dėlto, manyčiau, tikslesnės kūrinių signatūros, taip pat pratarmė ar trumpas įvadėlis būtų suteikę daugiau informatyvumo. Linkėdama dar geresnės būsimų darbų kokybės ir atlikdama nelengvą recenzentės „prievoelę“, turėčiau atkreipti dėmesį į pasitaikiusius publikacijos rengimo riktus. Vienas tokių – poroj vietų pasitaikęs skelbiamų tekstų pasikartojimas (žr. p. 165 ir 174; p. 236 ir 242). Taip pat

atkreiptinas dėmesys į galbūt dėl rengėjų skubos ar kitų priežasčių leidinyje ne kartą pasitaikančius anekdotams ypač būdingos tiesioginės kalbos skyrybos netikslumus.

Atidžiau pasigilinus į tekstų stilių ir žodyno savitumus, galima spėti, jog knygos pirmoje pusėje skelbiami „modernieji“, t. y. papasakoti šiuolaikinių pateikėjų, anekdotai, o antroje – iš spausdintų šaltinių paimti senesnieji žanro pavyzdžiai.

Nors anekdotai leidinyje negrupuojami, vis dėlto nesunku išvėgti keletą pagrindinių jų temų. Bene populiariausios būtų šios: pomirtinio pasaulio samprata, santykiai tarp skirtingų konfesijų, vienuolių skirtumai, parapijiečių ir dvasininkų bendravimas, aukos Bažnyčiai, celibatas. Anekdotuose apie konfesinius skirtumus įdomiai ir linksmai pasižiūrima į pamatines katalikų, judėjų, stačiatikių, evangelikų ar net indus tikėjimo nuostatas. Čia rasime ir populiarius anekdotus, kaip Dievas dvasininkams dalijo žmonas, variantą („Nevėluok“, p. 142), ir kartais ypač šmaikščiai, vis per tą pačią anekdotinio paradokso prizmę, katalikų ir kitų konfesijų bendrumus ir skirtumus pajuokiančių pasakojimų („O mes sugebam!“, p. 132; „Kiek pakibs...“, p. 80; „Geras dalykas“, p. 96–97 ir daugelis kitų).

Nemažą grupę „Bažnytiniuose anekdotuose“ sudaro anekdotai, kuriuose subtiliai išryškinami ir pašiepiami skirtingų vienuolių būdingiausi bruožai. Tokius anekdotus norėtusi priskirti intelektualiojo šmaikštavimo sferai; mat pasaulietis klausytojas, norėdamas suvokti juose užslėptą pajuokavimą, turi išmanyti ne tik esminius katalikiškųjų vienuolių ordinų skirtumus, bet ir jų gyvenimą bei veiklą šiuolaikiniame pasaulyje, tarpusavio bendravimą. Šiuose anekdotuose dažnai hiperbolizuojami ir netikėtuose kontekstuose parodomi tokie būdingi ypatumai, kaip jėzuitų visur ir visada besireiškiantis polinkis į edukaciją, pranciškonų pastangos propaguoti neturtą, nuolatinė dominikonų savišvieta ir aktyvus pamokslavimas ar benediktinų kontempliatyvumas. Visos šios vienuolių savybės anekdotuose atskleidžiamos per šiam žanrui itin būdingą lyginimą, kuriamos situacijos, kai susitinka ir ben-

drauja tipiškai minėtų grupių atstovai (žr. „Ot padarysiu...“, p. 107; „Dvasios apšvietimas“, p. 110; „O kas ta...“, p. 148–149; „Jėzuito išmintis“, p. 178; „Nelygybė“, p. 192 ir kt.).

Įdomu, jog ne vieno anekdotu heroju mi tampa net pats Dievas („Smalsi mama“, p. 143; „Minutėlė“, p. 159; „Atmintis“, p. 166–167; „Kristaus misija“, p. 170–171 ir kt.). Čia jis kažkuo panašus į senosiose etiologinėse sakmėse aptinkamą Kūrėją, turintį pačių įvairiausių žmogaus savybių, paradoksaliai derančių su Jo visagalybe. Anekdotuose Dievas gali būti įdomus pašnekovas, su juo žmogus diskutuoja ar net pasibara. Būdinga anekdotinė situacija – žmogus bando apgauti Dievą („Metų vargas“, p. 144–145 ir kt.). Iš apaštalų anekdotuose neabejotinai populiariausias šventas Petras. Jį čia išvystame kaip dangaus vartus budriai saugantį raktininką, nuolat kovojantį su nepelnytai į rojų bandančiais išprusti mirusiaisiais. Komiškumo šiam personažui teikia nuolatinės jo pastangos kaip nors patikrinti nerečiai sukčiaujančius „atvykėlius“, pamatuoti jų žemiškų darbų kokybę; kai kada ir pats šventasis neatsispiria propagandinėms kai kurių pragaro ar rojaus gyventojų įtakoms („Viskas aišku“, p. 127; „Markso pomirtinis gyvenimas“, p. 204 ir kt.).

Kalbant apie bažnytinių anekdotų specifiką, atkreiptinas dėmesys į savitą jų dinamikos modelį. Jei sugretintume šiuos kūrinus su tiek dabar, tiek anksčiau Lietuvoje apskritai bene populiariausiais politiniais anekdotais, pastebėtume, jog pastarieji kinta daug sparčiau dėl labai nepastovaus ir permainingo politinio gyvenimo. Tuo tarpu

bažnytiniai anekdotai, dažnai atspindėdami žmonių požiūrį į amžinąsias vertybes, būna kur kas pastovesni ir ilgiau išliekantys. Ypač įdomūs pasirodė tie leidinyje skelbiami anekdotai, kuriuose religiniai ir politiniai žmogaus gyvenimo momentai ne tik subtiliai derinami, bet ir perkeliama į dangiškas sferas. Antai kaip tik toks yra pasakojimas apie danguje iškeltą raudoną vėliavą. Petručiui ėmus tardyti visus šventuosius, „proletariato klasės atstovus“ dailidė Juozapas prisipažino, kad tai esąs jo darbas. Teismo išvartytas iš dangaus, Juozapas prieina prie sužadėtinės ir sako: „Marija, imk kūdikį ant rankų ir einam. Pažiūrėsime, kas juos, žalčius, be mūsų išganys“ („Pažiūrėsim, kas išganys“, p. 207).

Skaitant „Bažnytinius anekdotus“ į akis krinta subtili Bažnyčios atstovų autoironija, gebėjimas pašmaikštauti ne tik rodant įvairių konfesijų atstovų požiūrį vienu į kitus, bet nevengiant pasijuokti ir iš savęs. Šiuolaikiniuose pačių dvasininkų pamėgtuose anekdotuose geranoriškai pasišaipoma iš toli gražu ne visada „šventai“ besielgiančių kunigų ir vienuolių, iš perdėtų tikinčiųjų reikalavimų savo ganytojams ir t. t.

Paminėjau vos keletą įdomesnių aptariamojo leidinio akcentų. Manau, jis sulauks dar ne vieno tautosakininko dėmesio. Teko girdėti, jog Vilniaus jėzuitų gimnazijos moksleiviai ir toliau renka bažnytinius anekdotus, ieško naujų pateikėjų, rengia projektinius darbus. Galbūt ateityje sulauksime ir daugiau panašaus pobūdžio leidinių. Užvis labiausiai norėtūsi tikėti, jog ši puiki knyga paskatins aktyviau rinkti ir publikuoti savo anekdotus ir kitų profesinių ar socialinių grupių atstovus.

Vita Ivanauskaitė